

van de diverse hoofdstukken in bedenkelijke mate met horten en stoten', aldus Van Raalte.²⁵

Intussen had het kabinet een commissie opdracht gegeven onderzoek te doen naar de mogelijkheid de begrotingen maar eens in de twee jaar uitvoerig te behandelen. In de zomer van 1958 bespraken de ministers het tussenrapport van deze commissie-Simons. Drees zag niets in tweejaarlijkse begrotingen. Hij meende dat de omstandigheden te snel wisselden. De KVP-ministers Cals, Witte en Klompé waren wel enthousiast. Vooral Cals had veel werk met de begroting van OKW, terwijl volgens hem maar een klein deel van de begroting voor discussie vatbaar was: 98% van de gelden was wettelijk vastgelegd. Klompé vroeg zich af of individuele Kamerleden niet op een andere wijze meer gelegenheid kon worden gegeven om zich te profileren. Als voorbeeld dacht ze aan het Engelse 'question time'. Ook Hofstra meende dat Kamerleden zich bij de begrotingsbehandeling moesten beperken, maar hij was niet overtuigd van de noodzaak van een tweejaarlijkse begrotingsbehandeling. Minister van Justitie Samkalden (PvdA) was net als Drees tegen het voorstel voor de tweejaarlijkse begroting. Het zou door alle suppletoire begrotingen leiden tot grote onoverzichtelijkheid. Een andere mogelijkheid was het om en om behandelen van de begroting in de Eerste en Tweede Kamer, maar dit zou het amendementsrecht van de Tweede Kamer aantasten. De regering wachtte daarom het eindadvies van de commissie-Simons af. Door de val van het kabinet kwam het in de onderhavige periode niet meer tot behandeling.²⁶

Weg met de geheimzinnigheid? Politiek, pers en openbaarheid

Persmuskieten, pottenkijkers en krullenjongens. Onder deze weinig vleierende benamingen stonden parlementair journalisten in de jaren vijftig bij politici bekend. De uit Duitsland afkomstige journalist H.M. Bleich keek hierop later met nauwverholen minachting terug. In de scheldnamen zag hij de toen heersende 'koloniale regentenmentaliteit' weerspiegeld. De journalist stond in laag aanzien. Gewapend met potlood en blocnote maakte hij rond het Binnenhof jacht op politici. Meestal ving hij bot. Als een politicus het zich al verwaardigde om een vraag van de journalist aan te horen, was het nog maar afwachten of hij daarop ook een serieus antwoord gaf. Ondanks het standsverschil waren pers en politiek tot elkaar veroordeeld. De politicus moest ervoor zorgen dat zijn boodschap werd uitgedragen, de journalist dat zijn krant vol kwam. De pers was een belangrijke medespeler op het politieke toneel. In de loop van de jaren vijftig kwam er geleidelijk verandering in de status van de journalist. De beroepsgroep begon zich te emanciperen, met de parlementaire journalisten voorop.²⁷

Een gebeurtenis die voor veel ophef zorgde was de 'zaak-Faas'. Een journalist van *de Volkskrant*, Henry C. Faas, had een paar dagen voor prinsjesdag de belangrijkste punten uit de troonrede in de krant gezet. Met deze daad haalde hij zich de toorn van het kabinet en in het bijzonder van Drees op de hals. Op instigatie van de premier werd Faas een jaar lang van de departementen geweerd. De pers en het parlement zetten zich tegen de straf die Faas kreeg opgelegd. Ook werd in de Tweede Kamer de roep om meer openbaarheid steeds luider. Diverse Kamerleden, onder aanvoering van KVP-leider Romme, vroegen de regering de adviezen van de vaste colleges van advies

en bijstand, zoals de SER, voortaan openbaar te maken. Het kabinet voelde daar echter niets voor.

De parlementaire pers in de jaren vijftig

De media werden in de jaren vijftig beheerst door dezelfde verzuilde elites als alle andere maatschappelijke organisaties. Bruins Slot bijvoorbeeld was, behalve fractievoorzitter van de ARP, ook hoofdredacteur van *Trouw*. De grote man van de KVP, Romme, bepaalde de politieke lijn bij *de Volkskrant*; tot 1952 was hij staatkundig hoofdredacteur van deze krant geweest en tot 1960 schreef hij elke week een bijdrage getiteld 'Politiek allerlei'. PvdA-fractievoorzitter Burger was tevens voorzitter van de VARA. Weliswaar lazen veel mensen onverzuilde kranten zoals *De Telegraaf* en een groot aantal regionale dagbladen, maar de verzuilde pers was toonaangevend. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de geluiden van de media in die dagen globaal samenklonken met die van de politieke partijen. De harmonische lijn was al van tevoren georchestreerd. Via de media wezen de elites hun achterban op de juistheid van de eigen principes en de dwalingen van de andere zuilen. Zo hielden zij hun leidende posities in stand. Van kritische onderzoeksjournalistiek was nauwelijks sprake, uitzonderingen in de onverzuilde pers daargelaten. De journalisten hadden er weinig behoefte aan de leiding van de eigen club ter discussie te stellen. Zij hadden een groot vertrouwen in hun voormannen.²⁸ Het ergste wat een dagbladschrijver kon doen was het eigen nest bevullen.

Van de parlementaire correspondenten werd een grote productie verwacht. Zij maakten niet alleen overzichten van de Kamerdebatten, maar schreven ook commentaren. De parlementaire redacties waren echter klein en de Kamervergaderingen duurden lang. Het was onmogelijk om alles te volgen. Voor achtergrondinformatie hoefde de journalist niet te rekenen op alle politici. Hij was afhankelijk van vaste zegslieden, behorend tot zijn 'eigen' zuil. Om ook informatie uit andere zuilen te krijgen, vormden journalisten van verschillende kranten 'kongsies'. Onder het motto 'voor wat hoort wat' vond hier ruilhandel plaats van politieke informatie die tot dan toe binnen de zuilen werd gehouden. Een KVP-geheimpje gelegd naast een VVD-geheimpje kon zo de ontdekking van een nieuw feit opleveren. Met name ten tijde van kabinetsformaties, waarin de geheimhouding hoogtij vierde, was deze ruilbeurs voor alle partijen bijzonder voordelig. De ingewonnen informatie werd discreet in de kongsie doorgesproken om er vervolgens een eigen verhaal uit te destilleren.²⁹ Door deze samenwerking droegen de journalisten zich in feite net zo als de politieke elites die achter gesloten deuren onderhandelingen met elkaar voerden. De ontwikkeling van een soort korpsgeest onder de parlementair journalisten was een belangrijke stap in de emancipatie van het vak, hoewel het nog jaren zou duren voordat de banden met de zuilen geheel waren verdwenen en er sprake kon zijn van kritische, onafhankelijke journalistiek.

Drees en de pers

De belichaming van de krampachtige omgang van het politieke regentendom met de pers was de minister-president. Geheimhouding stond bij Drees hoog in het vaandel.

Hij had een ingebakken afkeer jegens de 'wroeters van de pers die er slechts op uit leken om staatsgeheimen op straat te gooien'.³⁰ De taak van de RVD beperkte zich dan ook tot 'verklaring en toelichting'. Pas in de jaren zeventig zou daaraan 'openbaarmaking' worden toegevoegd. Overheidsvoorlichting lag tot die tijd vooral in de propagandasfeer. Drees nodigde regelmatig een vaste groep hoofdredacteuren uit voor vertrouwelijke gesprekken. De informatie die hij dan verstrekte mocht alleen als achtergrond en zonder bronvermelding worden gebruikt. Hij maakte de hoofdredacteuren bij zulke gelegenheden duidelijk waarover zij 'in het landsbelang' hadden te zwijgen. En dat deden zij dan ook.³¹

Het bekendste voorbeeld daarvan was de Hofmansaffaire. Drees wist de Nederlandse hoofdredacteuren ervan te overtuigen hierover niets te publiceren, terwijl een buitenlands blad, *Der Spiegel*, dit wél deed. In april 1958 dreigde Drees zelfs de periodieke conferenties met de hoofdredacteuren te stoppen omdat zij vertrouwelijke informatie over de aanhouding van drie schepen van de Koninklijke Pakketvaartmaatschappij hadden doorgebriefd aan Kamerleden.³² Een paar maanden later kwam de premier opnieuw in actie, ditmaal tegen enkele ambtenaren van Buitenlandse Zaken. Zij hadden de pers in een te vroeg stadium ingelicht over het Nederlandse standpunt in diverse internationale conflicten. In de ministerraad werd afgesproken dat in het vervolg ambtenaren slechts na uitdrukkelijke machtiging het regeringsstandpunt mochten geven. Zo mogelijk zou de minister eerst nog het oordeel van de ministerraad vragen. De pers zou er wel aan wennen dat niet onmiddellijk commentaar werd gegeven, dacht Drees.³³ Hij hield de regie graag zelf in handen.

Een journalist die gegevens van een ambtenaar of politicus wist los te krijgen, gedroeg zich volgens Drees onfatsoenlijk. De premier vond dat funest voor het gezag van de overheid. Verschillende keren bracht hij het probleem van het 'lekken' in de ministerraad naar voren. Journalisten die ambtenaren onder druk hadden gezet en van hen geheime informatie hadden gekregen, mochten voor straf een bepaalde tijd niet meer in de departementsgebouwen komen en niet meer met ambtenaren praten.³⁴

Het bestuur van de Federatie van Nederlandse Journalisten (FNJ), de overkoepelende journalistenorganisatie, had al eens met Drees gesproken over het uitsluiten van journalisten. In mei 1956 was het Federatiebestuur ongerust geworden door het toenemend aantal journalisten dat de toegang tot departementen werd ontzegd. Er werd toen afgesproken dat de regering in bepaalde gevallen het contact tussen ambtenaren en journalisten aan banden kon leggen. Mocht een journalist buiten zijn boekje gaan dan kon hij door een minister worden uitgesloten, mits duidelijk zou worden aangegeven wat hij had misdaan. Het Federatiebestuur was opgelucht en dacht dat er een einde was gekomen aan de 'uitsluitings-tendenz'.³⁵ Dat de bestuursleden iets te vroeg hadden gejuicht, kwam zestien maanden later aan het licht.

De zaak-Faas

De uitsluiting die het meeste stof deed opwaaien, was gericht tegen de parlementair redacteur van *de Volkskrant*, Faas. Faas was sinds 1946 in dienst van het katholieke dagblad en had de eerste jaren van zijn loopbaan als leerling-verslaggever in Londen doorgebracht. De Britse journalistieke stijl, waarin niet de plechtigheden maar het

Hoofdstuk III Het parlement aan het werk

nieuws en de *human interest* voorrang kregen, sprak hem aan. In 1950 – Faas was pas 24 jaar oud – werd hij benoemd tot parlamentsverslaggever en het Binnenhof werd zijn werkterrein. Zijn pseudoniem ‘De Wandelganger’ omschreef zijn werkwijze: hij haalde zijn stof voor artikelen niet hoofdzakelijk uit de debatten in de Kamer, maar ging zelf op zoek naar informatie. Hij maakte deel uit van een parlementaire kongsie, waarin onder anderen Nico Cramer van *Het Parool* en Hein Roethof van de *NRC* zaten. Faas had de reputatie een van de slimste en best geïnformeerde journalisten van het Binnenhof te zijn.³⁶

Drees voor het paleis Lange Voorhout in gesprek met journalisten (1952)

Foto Simon Smit, Haags Gemeentearchief

Op 14 september 1957, vier dagen voor prinsjesdag, verscheen prominent op de voorpagina van *de Volkskrant* een stuk van Faas met de titel: ‘Speculaties over de miljoenennota’. Aan de hand van de begroting van het jaar daarvoor, in combinatie met wat handig giswerk, slaagde hij erin de belangrijkste punten uit de troonrede en miljoenennota in de krant te zetten; een mooie primeur. Zo wist hij te vertellen dat de regering in 1958 40.000 woningwetwoningen wilde bouwen en de belasting op ‘weelde-artikelen’ als televisie en auto zou verhogen. Het kabinet veronderstelde dat Faas de informatie via een ‘lek’ had vernomen en reageerde verontwaardigd. Bij de vertrouwelijke bespreking over de troonrede met de hoofdredacteurs op 16 september liet Drees onmiddellijk weten dit onaanvaardbaar te vinden.³⁷

In de ministerraad van 20 september kaartte de minister-president de zaak aan. Hij stelde voor om Faas gedurende een jaar de toegang tot de departementen te ontzeggen. Er was al een rechercheur op de zaak gezet. Deze had weliswaar van de redactie van *de Volkskrant* begrepen dat het stuk zou berusten op gissingen, maar dat achtte Drees niet waarschijnlijk, want: '(...) de gedachte om enige opcenten op de vermogensbelasting voor te stellen was pas in een laat stadium op tafel gekomen.' Minister van Economische Zaken Zijlstra was van mening dat niet de journalist maar de hoofdredacteur een straf verdiende, omdat de laatste de verantwoordelijkheid droeg en zou moeten weten dat het onoorbaar was van tevoren uit de troonrede te publiceren. Dat vond Drees te ver gaan. Bovendien was Zijlstra van mening dat de zaak zou moeten worden voorgelegd aan het tuchtcollege van de pers. Minister van Onderwijs Cals was er niet zeker van of dat wel het gewenste resultaat zou opleveren. Omdat de pers onder zijn departement viel, zou hij ervoor zorgen dat er overleg zou plaatsvinden tussen de RVD en zijn ambtenaren. De ministerraad ging akkoord met het voorstel van Drees en besloot Faas gedurende een jaar niet toe te laten tot de departementen.³⁸ Op 24 september stuurde Drees een kort briefje aan de hoofdredacteur van *de Volkskrant*, J.M. Lückner, waarin hij dit besluit mededeelde. Faas zelf kreeg slechts een afschriftje. Voor Drees was de kous hiermee af. Hij realiseerde zich niet dat de represaille een averechts effect had.

Er rees een storm van protest tegen de maatregel. Van alle kanten betuigden journalisten hun steun aan Faas.³⁹ *Het Parool* bijvoorbeeld noemde de maatregel 'bespottelijk'. Lückner schreef een fel artikel getiteld: 'Indonesië, Ghana, Curaçao en nu Nederland, weet de regering wel wat zij begint?' Hierin trok hij een parallel met de situatie in deze landen waar journalisten in de gevangenis waren beland zonder dat bekend was waarvan ze werden beschuldigd. Lückner voegde daaraan toe: 'Internationale organisaties hebben de laatste jaren al wantrouwend naar ons land gekeken en kritische voetnoten geplaatst bij sommige persmaatregelen.' Dat was een nauwelijks verholde verwijzing naar de Hofmansaffaire. De hoofdredacteur onderstreepte dat Faas niets onoorbaars had gedaan. De uitsluiting noemde hij impulsief en onbillijk.⁴⁰

Op 30 september stond het onderwerp weer op de agenda van de ministerraad. Dit keer was het minister Klompé die erover begon. Romme, die Faas goed kende, had haar verteld dat de journalist bereid was onder ede te verklaren dat hij de informatie niet uit ambtelijke kring had. Bovendien had Romme haar erop gewezen dat de vorige keer bij een overeenkomstige 'schending' van de geheimhouding de journalist van *Het Vrije Volk* slechts enkele maanden was uitgesloten van contact met het departement van Financiën. Dat klopte. R. Idenburg had ongeveer hetzelfde gedaan als Faas. Ook hij had van tevoren met wat giswerk de miljoenennota geconstrueerd, maar zijn bronnen en zijn rekenwerk waren niet erg betrouwbaar gebleken; er stonden veel fouten in het stuk. Drees had niet kunnen bewijzen dat Idenburg over de schreef was gegaan en had hem niet langer dan twee maanden de toegang tot het departement van Financiën kunnen ontzeggen.⁴¹ Suggereerde Romme hier dat Drees met twee maten mat? Idenburg werkte immers voor een socialistische krant, die onder leiding stond van een goede vriend van de premier. Drees liet zich niet van de wijs brengen. Hij concludeerde botweg dat de getroffen uitsluitingsmaatregel niet nu al weer kon worden gewijzigd.⁴²

Ook in de Kamer kwam de zaak aan de orde. M. Vrolijk (PvdA) stelde schriftelijke vragen. Vrolijk was vóór hij in 1956 Kamerlid werd jarenlang chef van de parlementaire redactie bij *Het Vrije Volk* geweest en was nog steeds actief als voorzitter van de Nederlandse Journalistenkring (NJK). Vrolijk wilde onder meer van Drees weten waaraan Faas zich precies schuldig had gemaakt en waarom de Raad van Tucht (RvT) van de FNJ niet was ingeschakeld. Gevaar voor eenzijdigheid of willekeur was niet ondenkbeeldig indien de regering de strafmaatregel niet goed kon beargumenteren, vond Vrolijk.

Uit de antwoorden van Drees bleek dat hij er vast van overtuigd was dat Faas geheime informatie van ambtenaren had weten los te peuten: 'Men vergt te veel van de goedgezindheid der Regering, indien men stelt, zoals geschied is, dat al deze mededelingen slechts gelukkig uitgekomen veronderstellingen zijn geweest.' Drees schoof zelfs het staatshoofd naar voren om zijn gelijk te halen. Hij vond het onhoffelijk jegens de Koningin om haar een stuk te laten voorlezen waarvan iedereen de inhoud al kende. De derde dinsdag van september beschouwde hij als het hoogtepunt van het parlementaire jaar. Aan de betekenis van deze ontmoeting tussen de Staten-Generaal en het staatshoofd mocht geen afbreuk worden gedaan. Hij vond niet dat de persvrijheid door deze maatregel werd aangetast, maar zag de represaille meer als het ontnemen van een faciliteit. Bovendien was het niet de eerste keer dat zo'n maatregel werd toegepast. Hij herinnerde aan het gesprek dat hij hierover had gevoerd met het bestuur van de FNJ in mei 1956 en aan de afspraak dat de regering in bepaalde gevallen een eigen verantwoordelijkheid had ten aanzien van het contact tussen ambtenaren en journalisten.

Drees wilde wel een principiële debat aangaan met het Federatiebestuur over wat te doen met publicaties als die van Faas, maar hij voelde er niets voor om de RvT in te schakelen. Ten eerste was dat interne verenigingsrechtspraak, aan welk oordeel de overheid zich niet bij voorbaat kon binden. Ten tweede waren niet alle journalisten lid van de FNJ. Bovendien zou een journalist zich kunnen onttrekken aan een uitspraak van de RvT door als lid te bedanken.⁴³

Romme op de bres voor de persvrijheid

De antwoorden op de vragen van Vrolijk bereikten de Tweede Kamer op de eerste dag van de algemene politieke beschouwingen. Romme stelde de zaak direct aan de orde. Hij begon vrij mild maar werd steeds scherper in zijn kritiek op Drees. De verhouding tussen regering en pers was er volgens hem een van 'gematigde koude oorlog'. De regering nam soms maatregelen die in een normale situatie niet passend waren. Aan de andere kant leek de pers soms het accent ten onrechte méér te leggen op het belang van de primeur dan op het publieke nut van de publicatie, met als gevaarlijk voorbeeld de publicatie in *de Volkskrant* over de miljoenennota. Hij bewonderde de publicatie niet, maar vond de straf buiten proporties. De minister-president mocht de maatregel dan slechts als het ontnemen van een faciliteit omschrijven, in de praktijk betekende dat toch dat de journalist niet voldoende betrouwbaar werd geacht. Romme vond dat Drees te lichtvaardig omsprong met de eer en de goede naam van Faas. Niet alleen de persvrijheid, maar ook de rechtspositie van de journalist werd bedreigd. Het verheugde

Romme dat Drees had toegezegd met het bestuur van de FNJ te gaan praten. Misschien zou de premier alsnog kunnen overwegen om de RvT in te schakelen. Romme verzocht Drees het resultaat van die bespreking mee te delen. Burger en Bruins Slot sloten zich bij dit verzoek aan. Opvallend was dat Bruins Slot, zelf hoofdredacteur, hieraan nog toevoegde dat zijns inziens de strafmaatregelen tegen Lückert hadden moeten worden gericht. Drees wilde niet al te diep op de zaak ingaan. In het verleden was wel vaker met de FNJ gesproken over de uitsluiting van journalisten, maar de RvT was altijd buiten beschouwing gebleven. Waarom zou dat dit keer anders zijn? Ook riep hij de zaak-Schokking in herinnering.⁴⁴ Toen had het indienen van een klacht het gevolg dat de RvT niet alleen een oordeel over de journalist, maar ook over de Haagse burgemeester moest vellen. De RvT werd toen een soort rechtbank die zich uitsprak over zaken die ver buiten zijn competentie lagen. Drees beloofde de Kamer verslag te doen van het gesprek.⁴⁵

Rommes betoog had indruk gemaakt. Op 18 oktober bespraken de ministers nogmaals de tactiek. In *de Volkskrant* was gesteld dat de regering de uitsluiting van Faas moest opheffen voordat er een gesprek met het bestuur van de FNJ kon plaatsvinden. Drees wilde echter het omgekeerde. Eerst wilde hij van het Federatiebestuur erkenning krijgen voor zijn principiële standpunt dat het onoorbaar was voortijdig te publiceren uit de troonrede en miljoenennota. Na een bevredigend gesprek zou hij de maatregel tegen Faas kunnen opheffen. Suurhoff verwachtte niet dat Drees op dit punt veel succes zou boeken; bij de journalisten ging het niet om het 'lekken' uit de troonrede, maar om de vraag of Faas als een goed journalist volgens de normen van het fatsoen zijn inlichtingen had verkregen. Aan de andere kant moest de schijn worden vermeden dat er met de journalistenfederatie werd onderhandeld. De ministers spraken af dat Drees na een bevredigende bespreking met het bestuur van de FNJ de uitsluitingsmaatregel tegen Faas zou intrekken.⁴⁶

De FNJ contra Drees

Op 30 oktober vond het gesprek plaats tussen de minister-president en een delegatie van de FNJ. Het liep uit op een fiasco. Drees bleef bij zijn standpunt. Vooraf uit de troonrede publiceren, noemde hij een onwaardige handeling. Erkenning voor dit standpunt kreeg hij niet. De leden van de delegatie hielden nog eens een pleidooi voor het indienen van een klacht bij de RvT, maar daarvoor voelde Drees niets. De premier zag geen enkele reden om de maatregel tegen Faas op te schorten of in te trekken. Omdat het gesprek op niets uitliep, werd afgesproken dat de FNJ haar standpunt in de 'zaak-Faas' in een memorandum aan de minister-president zou opsturen.⁴⁷

In het memorandum, dat ruim een maand later werd verzonden, verweet het Federatiebestuur de regering te handelen in strijd met de internationale opvattingen inzake persvrijheid. De regering zag het verkrijgen van inlichtingen door journalisten van overheidsorganen ten onrechte enkel als een faciliteit die door haar te allen tijde kon worden ingetrokken. Het recht op informatie, zoals vastgelegd in onder meer de Europese Conventie van de Rechten van de Mens, kwam door die houding in gevaar. Nogmaals werd de aandacht gevestigd op de Raad van Tucht. Het bestuur vond voortzetting van het gesprek zinloos omdat duidelijk was geworden dat de minister-president alleen het

regeringsstandpunt zou wijzigen indien het federatiebestuur erkende dat de publicatie van Faas onoorbaar was. De verhouding tussen pers en overheid was ernstig verstoord, zo luidde de conclusie aan het slot van het memorandum.⁴⁸

Op 18 december meldde Drees in de ministerraad dat hij de hoofdredacteur van *de Volkskrant* op bezoek had gehad. Lücker had Drees gezegd dat hij het bericht van Faas waarschijnlijk niet had geplaatst wanneer hij had geweten dat het de hele inhoud van de troonrede weergaf. Dat was wat Drees wilde horen. Hij stelde voor de zaak-Faas te seponeren. De ministerraad ging akkoord. De uitsluiting werd per 1 januari 1958 opgeheven.⁴⁹ Nadat hij *de Volkskrant* van dit besluit op de hoogte had gesteld, stuurde Drees ook een brief naar het bestuur van de FNJ. In de brief stelde hij nadrukkelijk vast dat de maatregel was ingetrokken naar aanleiding van het gesprek met Lücker. Kennelijk wilde hij niet de indruk wekken dat het memorandum van het Federatiebestuur hem van standpunt had doen veranderen. In reactie op het memorandum somde hij nogmaals al zijn bezwaren tegen het inschakelen van de Raad van Tucht op. Desalniettemin liet Drees weten dat de minister van Onderwijs aan de Persraad advies zou vragen over de verhouding tussen overheid en pers in het algemeen en in het bijzonder over de vraag of, en zo ja onder welke omstandigheden de overheid in de toekomst de RvT zou kunnen inschakelen.⁵⁰

Drees moet vanaf het begin hebben geweten dat hij streed voor een verloren zaak. De druk van de pers en de Kamer was zo groot geworden dat hij de straf onmogelijk kon volhouden. Zijn conservatieve houding ten opzichte van de journalistiek zou echter nooit veranderen. Tijdens een televisiedebat in 1961 over journalistiek en politiek prees hij de beproefde methode van 'mededelen aan de pers onder restrictie van geheimhouding', een principe dat volgens journalisten de waardigheid van de beroepsgroep aantastte.⁵¹ De aanstichter van alle onrust, Henry Faas, was later niet bepaald trots op zijn 'heldendaad'. In zijn boek *Termieten en muskieten* schreef hij in 1987: 'Na de goede afloop van de "affaire" vroeg Romme, die mij zeer ijverig had gesteund, welk groot belang er eigenlijk mee gediend was geweest dat de mensen vier dagen eerder wisten wat er in de troonrede stond. "Nieuws is nieuws" prevelde ik en daar had ik gelijk in, want waarom zouden de machtigen iets eerder mogen weten dan gewone mensen? Zou hij echter hebben doorgevraagd dan zou ik hebben moeten toegeven dat journalisten bij de jacht op primeurs niet altijd en uitsluitend door nobele motieven worden gedreven. Het passeren van collega's, het plezier van het ontdekken wat geheim is, het eigen aanzien, speelt allemaal mee.'⁵²

Openbaarheid van adviezen

De kwestie-Faas stond niet op zichzelf. Alsof het een geheim genootschap was, zo schuwde het kabinet de openheid bij besluitvorming. Wat de openbaarheid van overheidsstukken betrof vond de regering niet alleen de pers maar ook de Kamer tegenover zich. Opnieuw was het Romme die het voortouw nam. Op 28 februari 1957 vroeg hij de minister-president om een overzicht van de vaste colleges van advies en bijstand met daaraan gekoppeld de afspraken die waren gemaakt omtrent de openbaarheid.⁵³ Waarschijnlijk kwam Romme met dit verzoek naar aanleiding van het zojuist verschenen SER-rapport inzake de bestedingsbeperking. Uit de lijst die Drees ruim een maand

later als antwoord toezond, bleek dat de meeste adviezen geheim waren. In veel gevallen besliste de minister of een advies mocht worden gepubliceerd. Van de 53 genoemde colleges waren er slechts zeven die veelvuldig of altijd hun adviezen publiceerden. Drees gaf als uitleg dat het in de regel noodzakelijk was om adviezen geheim te houden opdat de regering in alle vrijheid haar standpunt kon bepalen. Bovendien betroffen veel van de adviezen individuele gevallen waarbij geheimhouding voor de hand lag.

Romme was niet tevreden en liet dat bij de algemene beschouwingen in het najaar van 1957 duidelijk merken. Werd aan de eisen van openbaarheid in een democratie wel voldaan wanneer de rapporten van de adviesorganen geheim bleven? De leden van deze commissies vielen immers niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid en konden dus niet publiekelijk ter verantwoording worden geroepen. Kon Drees het niet beter omdraaien: zoveel mogelijk publiceren en alleen bij zwaarwegende redenen daarvan afzien? De premier antwoordde dat zijns inziens de vaste colleges waren bedoeld om de regering te adviseren, niet de volksvertegenwoordiging. Een publieke verantwoordingsplicht was er dus niet. Drees zag er bovendien het nut niet van in. Waarom is het eigenlijk van belang dat men van adviezen algemeen kennis kan nemen, zo vroeg hij zich hardop af. Niettemin beloofde hij het kabinet om een oordeel te vragen.⁵⁴

In het voorjaar van 1958 herinnerde Romme de premier aan zijn toezegging. Het kabinet zou volgens de KVP-leider aan de vaste adviesorganen kunnen vragen hoe zij dachten over openbaarmaking van hun adviezen. Maar tot die stap was Drees niet bereid. De ministers hadden wel toegezegd bijzondere aandacht te schenken aan de vraag of er meer gevallen waren waarbij tot publicatie kon worden overgegaan. De adviescommissies werden hier nadrukkelijk buiten gehouden omdat die zich bezig hielden met de beleidsvoorbereiding.⁵⁵

Daar nam Romme geen genoegen mee. Bij de algemene beschouwingen in oktober 1958 vond hij de tijd rijp om aan de Kamer een uitspraak te ontlokken. Hij wilde een mentaliteitsverandering bewerkstelligen. De 'muur van geheimzinnigheid' moest nu eindelijk maar eens worden doorbroken. Hij diende een motie in waarin werd gesteld dat de adviezen van de vaste colleges van advies en bijstand als regel openbaar moesten worden gemaakt. De motie was mede ondertekend door Burger, Oud, Bruins Slot en Andriessen. Van de grotere fracties ontbrak alleen CHU-leider Tilanus in dit rijtje. Hij vond de motie veel te ver gaan en stelde voor er een wijziging in aan te brengen. Wanneer de Kamer de behoefte had een advies in te zien, zou de regering kunnen volstaan met het ter griffie leggen van de stukken. Publiceren hoefde dus niet. Drees zag niets in de motie, zelfs niet met de wijziging van Tilanus, maar raadde haar niet af, waarschijnlijk omdat hij inzag dat het weinig zin had tegen dit machtsblok in te gaan. De motie-Romme werd door de Tweede Kamer aanvaard.⁵⁶ De regering zou er geen gevolg aan geven. In de ministerraad gaf Drees ongezouten kritiek; de Tweede Kamer kon de regering niet per motie tot dergelijke onuitvoerbare dingen dwingen, zo zei hij.⁵⁷

Tot slot

Het eigenmachtig optreden van de journalist Faas en de reactie van Drees daarop zijn exemplarisch voor de veranderende verhoudingen tussen pers en politiek aan het eind van de jaren vijftig. Faas stelde nieuws op de eerste plaats, aan de geheimhouding van

de regering had hij geen boodschap. Het kabinet, en Drees in het bijzonder, was deze vorm van journalistiek een doorn in het oog; aan de gezagsverhoudingen diende niet te worden getornd. De journalistenfederatie probeerde Drees tevergeefs ervan te overtuigen dat hij Faas wel erg zwaar had gestraft. Ook de Kamer begon zich te roeren. Zij stond pal achter de parlementair journalist. Onder druk van parlement en pers haalde Drees uiteindelijk bakzeil.

Daarnaast trok de Tweede Kamer onder aanvoering van Romme ten strijde tegen de geheime adviezen aan de regering. De volksvertegenwoordiging werd steeds vaker geconfronteerd met beleidskeuzes gegrond op adviezen van de diverse vaste colleges. Hoewel de colleges waren bedoeld om de regering te adviseren, vond de Kamer dat zij recht had op volledige informatie. Er ontstond frictie tussen regering en parlement, maar tot een grote confrontatie zou het onder Drees IV niet komen.

Noten bij hoofdstuk III

- ¹ Anne Bos, Johan van Merriënboer en Jacco Pekelder, 'Het parlement' in: Carla van Baalen en Jan Ramakers (red.), *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, deel 5, *Het Kabinet-Drees III (1952-1956). Barsten in de brede basis* (Den Haag 2001) p. 71-74.
- ² HTK 1955-1956, Bijl. 4022, In overweging nemen van een voorstel tot verandering van de Grondwet, strekkende tot uitbreiding van het aantal leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal (art. 91) en in overweging nemen van een voorstel tot verandering van de Grondwet, strekkende tot uitbreiding van het aantal leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (art. 92), nr.14, MvA.
- ³ HTK 1955-1956, p. 393-418.
- ⁴ *Ibidem*, p. 388-396 en 404-405.
- ⁵ HTK 1956-1957, p. 469.
- ⁶ NA, Notulen MR, 13 dec. 1957.
- ⁷ *Ibidem*, 14 nov. 1958.
- ⁸ J.Th.J. van den Berg, *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van de Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970* (Weesp 1970) p. 167, tabel 5.2 en p. 219-134.
- ⁹ Bert van den Braak, *De Eerste Kamer. Geschiedenis, samenstelling en betekenis 1815-1995* (Den Haag 1998) p. 329-330.
- ¹⁰ Deze paragraaf is van de hand van Alexander van Kessel.
- ¹¹ Bos, Van Merriënboer en Pekelder, 'Het parlement', p. 75-79.
- ¹² J.A. van Bennekom, 'Bruins Slot. Een politicus die van inzicht durfde te veranderen', in: C. Bremmer (red.), *Personen en momenten uit de geschiedenis van de Antirevolutionaire Partij* (Franeker 1980) p. 167.
- ¹³ J.A.H.J.S. Bruins Slot, ... en ik was gelukkig (Baarn 1972); Van Bennekom, 'Bruins Slot', p. 161-171; D.F.J. Bosscher, 'Bruins Slot, Jan Albertus Hendrik Johan Sieuwert' in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 2 (Den Haag 1985), p. 79-80; Jan-Jaap van den Berg, *Deining. Koers en karakter van de ARP ter discussie, 1956-1970* (Kampen 1999) p. 66-71.
- ¹⁴ HTK 1956-1957, p. 956.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 950.
- ¹⁶ Ger Verrips, *Diars, duivels en dromend. De geschiedenis van de CPN, 1938-1991* (Amsterdam 1995) p. 332.